УДК 378
JEL: A29, D83, O30, O39

Олександр БРЕЧКО
кандидат економічних наук,
доцент кафедри кафедри економічної експертизи та аудиту бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет

ФІНАНСОВА І ЦИФРОВА ГРАМОТНІСТЬ, ЯК БАЗОВІ СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Прискорення економічного зростання національної економіки, залучення інвестицій для трансформації секторів економіки, технологічна та цифрова модернізація промисловості та створення високотехнологічних виробництв, розвиток цифрових індустрій та цифрового підприємництва неможливі без вдосконалення кадрового потенціалу національної економіки в частині посилення його фінансової та цифрової грамотності, та забезпечення доступності до переваг цифрової економіки. Тому дослідження організаційно-наукових підходів до забезпечення даної грамотності є актуальним.

У статті розглянуто базові складові розвитку сучасного інформаційного суспільства, які ґрунтуються на фінансовій та цифровій грамотності. Проаналізовано підходи до забезпечення фінансової і цифрової грамотності. Верифіковано термінологію, що її використовують у сучасній науковій літературі для визначення поняття цифрової компетентності. Визначено складові "цифрової компетентності" окреслено напрями її розвитку. Проаналізовано європейські стандарти щодо визначення цифрової компетентності, які є важливим інструментом для підвищення рівня її рівня у фахівців у галузі освіти.

В рамках цього дослідження з використанням компаративного, структурного аналізу проаналізовані зарубіжні практики та можливості їх використання в національних умовах в рамках проєкту Європейської комісії "Рамка цифрової компетентності для громадян" (DigComp), що став важливим інструментом для підвищення рівня цифрової компетентності фахівців у галузі освіти, підготовки та підвищення кваліфікації.

Отримані напрацювання можуть бути використані при поглибленні змістового наповнення навчальних програм як у вищих так і загальноосвітніх навчальних закладах, а також при створенні регіональних центрів фінансової грамотності при вищих навчальних закладах.

The acceleration of economic growth of the national economy, attraction of investments for transformation of economic sectors, technological and digital modernization of industry and creation of high-tech industries, development of digital industries and digital entrepreneurship are impossible without improving the human resources potential of the national economy in terms of enhancing its financial and digital literacy, accessibility to digital economy advantages. Therefore, the study of organizational and scientific approaches to such literacy is relevant.

The basic components of modern information society development, which are based on financial and digital literacy, are considered in the article. Approaches to financial and digital literacy are analyzed. The terminology used in modern scientific literature to define the concept of digital competence has been verified. The components of "digital competence" and the directions of its development are outlined. European standards for the definition of digital competence, which is an important tool for its enhancing of education professionals, are analyzed.

This study, using a comparative, structural analysis, analyzes foreign practices and their potential for national application within the framework of the European Commission's Digital Competence Framework for Citizens (DigComp) project, which is an important tool for enhancing the digital competence of education professionals, training and advanced training.

The lessons learned can be used to deepen the content of curricula in both higher education and general education institutions, as well as to create regional centers of financial literacy at higher education

institutions.

Ключові слова: фінансова грамотність; компетенція; цифрова компетентність; цифрова грамотність; цифрові технології; регіональні центри фінансової і цифрової грамотності

Keywords: financial literacy; competence; digital competence; digital literacy; digital technology; regional centers of financial and digital literacy

Формули: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 9.
Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 9.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Фінансова і цифрова грамотність відіграють ключову роль розвитку як економічних відносин держави, так і персональних доходів громадян. Фінансова грамотність спрямована на розв'язання проблеми бідності, зниження економічних ризиків, вирішення питання непомірного боргового навантаження та підвищення дохідності домогосподарств і підприємців. Цифрова грамотність має на меті пришвидшити та розширити можливості щодо ефективних фінансових рішень, ретельного аналізу та експертного підходу до використання фінансових інструментів, а також ефективного використання сучасних фінансових продуктів та послуг у житті громадян через цифрові технології, з метою підвищення особистого добробуту.

Метою статті є пошук рішень гармонійного поєднання переваг фінансової та цифрової грамотності громадян, в умовах розвитку фінансової системи та сучасних цифрових технологій для побудови сучасного інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Незважаючи на широке коло досліджень у частині фінансової грамотності та порівняно новій сфері, − цифровій грамотності, проблематика пошуку оптимальних рішень та програм, а особливо стратегії поєднання цифрових переваг у фінансовому секторі економіки набуває актуальності, оскільки необхідно враховувати нові підходи та можливості, які потребують додаткових експертних висновків та пропозицій. Фінансова грамотність стала об'єктом дослідження зарубіжних учених: А. Лусарді, Т. Люсея, О. Мітчела [1]. Дослідниками системи цифрової грамотності можуть служити праці Яна ван Дейка, Баррі Веллмена, Мануеля Кастельса, Сьюзен Мерфі, які описують специфіку цифрового, зокрема, мережевого суспільства. С. Скотт розглядає цифрову компетентність як здатність використовувати цифрові ресурси та інформаційні технології, розуміти й уміти критично оцінювати цифрові ресурси та контент, ефективно комунікувати [9]. Науковець виокремив такі складові цифрової компетентності: інформаційна і медіаграмотність; онлайн комунікація; технічний та споживацький компоненти. Серед сучасних вітчизняних дослідників у сфері фінансової і цифрової грамотності варто відмітити праці О. Блискавка, А. Климчук, В. Куйбіда, Д. Радзієвська, Л. Рижановська та інших [2−4].

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток фінансової освіти та підвищення рівня фінансової грамотності населення є надзвичайно цікавим і складним питанням, особливо зважаючи на перехід сучасного суспільства з аналогового в цифровий формат. В таких умовах змінюються підходи та вимоги як до фінансово-грошових відносин, так і в цілому до системи управління особистими фінансовими ресурсами.

Актуальність розв'язання зазначеної проблеми для українського суспільства важко переоцінити, особливо в умовах несприятливої економічної кон'юнктури, зовнішніх і внутрішніх загроз та фінансової нестабільності. Це пов'язано з "традиційно" низькою поінформованістю громадян про основи фінансових знань на рівні персональних фінансів та ресурсів домогосподарств; оподаткування фізичних осіб; кредитування й інвестування; пенсійного, соціального, медичного та інші види страхування. З одного боку, зростає популярність фінансових ринків як джерела доходу, особливо з полегшенням доступу до них, а з іншого − при розширенні бази інтернет-користувачів, розвинулись і шахрайські псевдоінвестиційні схеми, фінансові піраміди, ризикові (хайпові) схеми. Необізнаність у фінансовій сфері сукупно з невмінням управляти власними чи залученими фінансовими ресурсами негативно відбивається на фінансовій

безпеці та рівні життя громадян.

Підходи до розуміння понять "фінансова грамотність" і "цифрова грамотність" можуть бути як ототожнюваними, так і суттєво відрізнятися. Перше поняття передбачає сукупність знань про фінансові ринки, особливості їх функціонування та регулювання, професійних учасників і пропонованих з їхньої ініціативи фінансових інструментів, продуктів та послуг, а також уміння їх використовувати. Друге – спрямоване на формування сучасного суспільства й місця людини у ньому, де вона почуватиметься успішнішою та прогресивнішою, спроможною керувати інформацією та використовувати інформаційні бази даних і ресурси з метою оперативного прийняття рішень на базі цифрового стандарту. Адаптивність цих двох понять зводиться не лише до "оцифрування" фінансових продуктів чи послуг, а q до підвищення ефективності фінансових інструментів в умовах обмеженості фінансових ресурсів, з метою вирішення соціальних питань через смарт-рішення (швидкість, простота, доступність, креативність) як на державному, так і муніципальному рівнях.

Тому цифровізація як невід'ємний елемент розвитку поступово входитиме в усі сфери життєдіяльності, особливо у фінансову, де цифровий продукт реалізується через розроблення сучасних платіжних систем, здатних забезпечити швидкість і масштабність платежів, захист даних – через упровадження технології блокчейн та криптографічних технологій, використання інтернет-банкінгу, мобільних додатків тощо.

Взаємозв'язок фінансової і цифрової грамотності посилюється на рівні формування спеціальних компетентностей, що поєднуватимуть ці дві складові, на рівні користувача фінансових послуг, здатного приймати ефективні рішення на базі цифрової експертності. Кабінет міністрів України 17.01.2018 року схвалив Концепцію і План дій розвитку цифрової економіки в Україні до 2020 року [5]. Ухвалений План дій є дуже амбіційним та інноваційним – передбачає розвиток Індустрії 4.0, смарт-фабрик, цифрових робочих місць, STEM-освіти та цифрових освітніх послуг, цифрових інфраструктур для інтернету-речей, блокчейну, оздоровлення суспільства (eHealth) та е-безпеки. Можна сказати, що Україна увійшла в активну стадію цифровізації всіх галузей економіки і базових сфер життєдіяльності, таких, як освіта й медицина, максимально інвестуючи в розвиток цифрових інфраструктур, інновації та сучасні технології. У пріоритеті першочергових сфер та ініціатив цифровізації України – поширення і цифрової освіти. У названому документі широко вжиті поняття "цифрової грамотності", "цифрової компетентності", "цифрового інтелекту", зокрема вказано на актуальність формування наскрізної (кросплатформової) цифрової компетентності, коли предмети вивчають використовуючи "цифрові" технології.

У контексті утвердження Концепції, що прийняв уряд, доцільно було б, на наш погляд, розробити Програму підвищення фінансової та цифрової грамотності населення, а завдання щодо її реалізації мають базуватися на ефективній взаємодії вищих навчальних закладів із закладами середньої загальної та професійної освіти, представниками бізнес-спільноти, громадськими організаціями, органами влади та державними і приватними фінансовими установами. Базою для реалізації зазначеної Програми можуть стати регіональні Центри фінансової і цифрової грамотності, діяльність яких на громадських засадах спрямована просування ідей фінансової та цифрової грамотності серед школярів, студентів, малозабезпечених верств населення та інших громадян.

Суб'єктами, зацікавленими в реалізації даного напрямку, є:

- населення як основний суб'єкт, якість життя якого необхідно підвищувати;
- органи муніципальної та державної влади (в т. ч. податкові інспекції, Пенсійний фонд, Фонди соціального страхування);
- фінансово-кредитні організації (банки, страхові компанії та ін.);
- підприємства й організації роботодавці;
- освітні установи (середньої спеціальної освіти та вищого рівня).

Перевагою впровадження такої Програми є її комплексність, яка дає змогу врахувати різноманіття і багатоаспектність фінансового та цифрового життя суспільства як невід'ємних складових прогресивного розвитку. Метою зазначеної Програми має стати підвищення рівня фінансової грамотності населення, а також формування навичок захисту їх прав при користуванні

фінансовими послугами, в умовах розвитку цифрової економіки та з використанням сучасних цифрових технологій.

Є кілька загальноєвропейських стандартів викладання та оцінювання цифрової компетентності, які охоплюють [6]:

1. Європейські комп'ютерні права (ECDL/ICDL). Сертифікати діють майже в усіх європейських країнах.

2. Рамка цифрової компетентності для громадян (DigComp), остання версія якої передбачає вісім рівнів кваліфікації.

3. Показник цифрової економіки та суспільства (DESI). Дає змогу порівнювати європейські країни за індикатором цифрових навичок. Однак не підходить для сертифікації навичок, навчання чи досліджень.

4. Європейська сертифікація фахівців з інформатики (EUCIP), використовують у навчальних закладах професійної освіти, а також у професійних органах з акредитації для розроблення та сертифікації навчальних програм.

5. Рамка електронної компетенції (eCF). Має статус офіційної європейської норми для фахівців у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Складається зі 40 компетенцій, що їх застосовують на робочому місці. Підходить для використання у транснаціональних корпораціях, на малих та середніх підприємствах, у навчальних закладах тощо.

Якщо детальніше охарактеризувати цифрову грамотність (або "цифрову" компетентність) то цей напрям Європейський Союз визнав однією з восьми ключових компетенцій для повноцінного життя та діяльності. Оновлений фреймворк Digital Competence (DigComp 2.0 і 2.1), представлений у 2016−2017 роках, базується на основних п'яти блоках компетенцій (серед 21 компетенції, що до них належить), а саме [7]:

1. Інформаційна грамотність і грамотність щодо роботи з даними.

1.1) вміння шукати, фільтрувати дані, інформацію та цифровий контент;

1.2) вміння оцінювати дані, інформацію та цифровий контент;

1.3) вміння використовувати дані та управляти ними, а також інформацією та цифровим контентом.

2. Комунікація та взаємодія.

2.1) вміння спілкуватися через використання цифрових технологій;

2.2) вміння ділитись інформацією завдяки використанню цифрових технологій;

2.3) вміння контактувати із суспільством, користуватися державними та приватними послугами завдяки використанню цифрових технологій;

2.4) вміння взаємодіяти завдяки використанню цифрових технологій;

2.5) знання "нетикету" (від англ. network та etiquette), тобто володіння правилами поведінки й етикету в цифровому середовищі;

2.6) управління цифровою ідентичністю, тобто вміння аккаунти створювати та управляти ними.

3. Цифровий контент.

3.1) створення цифрового контенту;

3.2) вміння змінювати, покращувати, використовувати цифровий контент задля створення нового контенту;

3.3) обізнаність щодо авторських прав та політики ліцензування стосовно даних, інформації та цифрового контенту;

3.4) програмування, тобто вміння писати програмний код.

4. Безпека (кібербезпека).

4.1) Вміння захистити пристрої та контент, знання заходів безпеки, розуміння ризиків і загроз.

4.2) Захист персональних даних та приватності.

4.3) Охорона здоров'я, тобто знання й навички для збереження свого здоров'я та інших з погляду як екології використання цифрових технологій, так і ризиків, загроз безпеці громадян;

4.4) Захист навколишнього середовища, тобто розуміння впливу цифрових технологій на екологію, навколишнє середовище, з погляду їх утилізації, а також їх використання, що може зашкодити, наприклад, об'єктам критичної інфраструктури.

5. Розв'язання проблем.

5.1) вміння розв'язувати технічні проблеми, що виникають із комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, мережами;

5.2) вміння визначати потреби та знаходити відповідні технічні рішення або кастимізувати цифрові технології до власних потреб;

5.3) креативне користування або вміння завдяки цифровим технологіям створювати знання, процеси та продукти, індивідуально або колективно, з метою розв'язання повсякденних життєвих та професійних проблем;

5.4) вміння самостійно визначати потребу в отриманні додаткових нових цифрових навичок.

Зважаючи на зазначені компетенції варто розкрити глибиннішу сутність "цифрової грамотності", щобb зрозуміти її взаємозв'язок з фінансовою складовою. Як зазначив один з дослідників медіа, Генрі Дженкінс, цифрова грамотність – це не обов'язково і лише технічна підкованість. Він говорить про те, що цифрова грамотність поєднує в собі, по суті, кілька типів грамотності. Перший тип – це, звичайно ж, те, що називають комп'ютерною грамотністю (взаємодія людини і комп'ютерних технологій, охопно з програмним забезпеченням). Другий тип – це інформаційна грамотність, яка передбачає здатність оволодівати інформацією та ефективно використовувати інформацію в загальному масиві перенасичених даних (вміння її групувати, транслювати, зчитувати, зберігати, архівувати та використовувати інформацію у визначений момент. Третій тип цифрової грамотності – мережева грамотність, яка пов'язується з розумінням того, що сучасне суспільство розвивається в умовах мережевої спільноти. З одного боку, це мережеве співтовариство, яке описували ще соціологи в доінформаційну епоху, з іншого боку − сигнал про те, що ми всі живемо в активному використанні інформаційних мереж, у ситуації постійної інтерактивної взаємодії. Нарешті, четвертий тип грамотності, який теж вкладається у поняття "цифрова грамотність", – це грамотність, пов'язана з роботою в соціальних медіа.

Зважаючи на чотири типи цифрової грамотності, можна виділити і класифікувати навички й компетентності на рівні користувачів, за якими вони поділяються на такі рівні.

Перший рівень – це hardware skills, тобто навички, пов'язані з користуванням комп'ютерами або з будь-якими пристроями (девайсами), що дають нам змогу виходити в Мережу або створювати якісь цифрові артефакти. Другий рівень − це software skills − навички взаємодії з програмним забезпеченням, котре якраз і відкриває можливості для роботи з контентом, що виокремлюється в інший напрямок − Software Studies, який пов'язаний з розробленням технології розуміння софту як того простору сценаріїв, котре і програмує людину на роботу з машиною. І, нарешті, є третій рівень навичок − це metaskills, тобто ті навички, що ними повинна володіти будь-яка людина, особливо та, котра хоче працювати з цифровими продуктами. Це навички мислення у широкому сенсі цього слова, і їх навик називають dreaming, тобто конструювання припущення про те, що може спрацювати як стартап якоїсь ідеї або прототипу, і це, по суті, перезавантаження цифрового середовища під особисті потреби й параметри сучасної людини. І професійні навички – hard skills, і навички soft skills, які поєднують креативність, колаборативність, критичне мислення, когнітивну гнучкість, становлять основу навиків цифрової грамотності − digitalskills. Нині, як ніколи раніше, потрібне вміння кооперуватися і взаємодіяти "на рівних", у горизонтальних структурах (інноваційних екосистемах). Тому при формуванні людського капіталу необхідно інвестувати в розвиток гнучких навичок [4].

Цифрова грамотність створює нові перспективи та вектори розвитку людини і частково є передумовою виживання людства у широкому розумінні цього слова. Адже з розвитком цифрової економіки та поглибленням цифрових можливостей дуже сильно змінюється антропологія людини, і це пов'язано з появою нових поколінь, які якщо не народжені відразу всередині цифрового простору, то значною мірою взаємодіють із ним на базовому, повсякденному рівні з дуже раннього віку. А тому саме поєднання фінансової грамотності з цифровими навиками сучасного Z-покоління є передумовою розвитку цифрового суспільства.

Основними перевагами такого розвитку має стати забезпечення наступних основних напрямків:

1. "Держава у смартфоні" та комфортне проживання у країні, що передбачає створення великої кількості сервісів онлайн, які забезпечують боротьбу з бюрократичними процедурами та економії часу на виконання складних завдань. Розвиток онлайн-послуг забезпечить комфортність, зручність та ефективний таймінг. Цифрова грамотність необхідна для того, щоб ефективно використовувати всі можливості, які надає "держава у смартфоні".
2. Особистий розвиток і задоволення особистих потреб. Завдяки цифровій грамотності виникає зручний формат взаємодії поколінь, спрощується пошук необхідної інформації – від простих до складних онлайн-активностей, полегшується адаптивність до цифрових трансформацій і можливостей їх використання для підвищення рівня фінансової грамотності.
3. Конкурентоспроможність на ринку праці. При володінні цифровою грамотністю, у людини є більше шансів на працевлаштування та розширення своїх навиків, освоєння нових професій без навчання у спеціалізованих закладах, що сприятиме і кар'єрному зростанню.
4. Безперервне навчання. Завдяки цифровій грамотності кожен зможе вдосконалювати себе щодня. Проходити онлайн-курси і тренінги, ефективно оволодівати іноземними мовами на базі практик онлайн, поповнювати власні знання й навички.
5. Онлайн-безпека, захист даних, недопущення вірусного зараження програмних продуктів та інформаційних систем.

Висновки. Отже можна зазначити, що цифровізація країни несе позитивні зміни в усі сфери життя – від освіти та медицини до науки й бізнесу. При цьому є одна фундаментальна річ, без якої неможливо успішно цифровізувати країну. Це цифрова грамотність населення та її впровадження у взаємозв'язках з усіма системоутворювальними складовими суспільного розвитку, в тому числі у тісному взаємозв'язку з фінансовою грамотністю. Здатність ефективно та безпечно використовувати сучасні цифрові технології в роботі й навчанні, у професійному та особистісному розвитку – в цьому і є основна сутність цифрової грамотності. Розвиток цифрових навичок стає однією з найважливіших умов для розвитку цифрового ринку будь-якої країни, оскільки прямо або опосередковано пов'язаний з усіма сферами функціонування суспільства та економіки. Цифрові навички також вважають вихідною рамковою умовою для розвитку всіх інших пріоритетів у сфері гармонізації цифрових ринків країн Європейського Союзу та Східного Партнерства, визначених під час засідання на рівні міністрів на тему "Цифрова спільнота" [7].

Література

1. Лусарді А. Фінансова грамотність населення покращує загальний стан економіки країни. URL: http://ukranews.com/uk/news/economics/2013/10/24.
2. Блискавка О. Фінансова грамотність населення та розвиток національної економіки. URL: http://ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/159.
3. Рыжановская Л. Ю. Системный подход к повышению уровня финансовой грамотности с использованием информационных технологий "Экономики знаний". *Финансы и кредит*. 2009. № 12. С. 47–56.
4. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу : аналіт. зап. / В. С. Куйбіда, О. М. Петроє, Л. І. Федулова, Г. О. Андрощук. Київ : НАДУ. 2019. 28 с.
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018−2020 рр. та затвердження Плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. №67-р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/print (дата звернення 10.06.2019).
6. Іонан В. Цифрова грамотність: що це і навіщо це українцям. *НВ-Бізнес*. URL: https://nv.ua/ukr/biz/experts/programa-rozvitku-cifrovih-navichok-v-ukrajini-shcho-planuye-ministerstvo-cifrovoji-transformaciji-50053488.html?fbclid=IwAR2EjEHxBgl2PCfCusa-mQ4n4CiczE1yx-TzrN5F3OTzGvfZkzDiYk5OF-I

7. Рамка цифрової компетентності: інструмент для підвищення рівня компетентності громадян у галузі цифрових технологій. Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. *Інформаційний бюлетень*. 2017. № 3.

8. Східне Партнерство – Концентруючись на ключових пріоритетах та конкретних досягненнях. URL: http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/PDF1_Ukr.pdf

9. Scott, C. The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? *UNESCO Education Research and Foresight*, Paris. [ERF Working Papers Series, no. 15]. URL: http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf

References

1. Lusardi, A. (2013). Finansova hramotnist' naselennya pokrashchuye zahal'nyy stan ekonomiky krayiny [Financial literacy of the population improves the overall state of the country's economy]. Retrieved from http://ukranews.com/uk/news/economics/2013/10/24 [in Ukrainian].

2. Blyskavka, O. Finansova hramotnist' naselennya ta rozvytok natsional'noï ekonomiky [Financial literacy of the population and development of the national economy]. Retrieved from http://ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/159 [in Ukrainian].

3. Ryzhanovskaya, L.Yu. (2009). Systemnyy podkhod k povyshenyyu urovnya fynansovoy hramotnosty s yspol'zovanyem ynformatsyonnykh tekhnolohyy "Ekonomyky znanyy" [A systematic approach to improving the level of financial literacy with the use of information technologies "Knowledge Economy"]. *Fynansy y kredyt*, No 12, pp. 47–56 [in Ukrainian].

4. Tsyfrovi kompetentsiyi yak umova formuvannya yakosti lyuds'koho kapitalu [Digital competences as a condition for shaping the quality of human capital]: analit. zap. / [V. S. Kuybida, O. M. Petroye, L. I. Fedulova, H. O. Androshchuk]. Kyiv : NADU, 2019, 28 p. [in Ukrainian].

5. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018−2020 rr. ta zatverdzhennia Planu zakhodiv shchodo yii realizatsii : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. No 67-r. [On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and approval of the Action Plan for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 17.01.2018 № 67-p.]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/print [in Ukrainian].

6. Ionan V. Tsyfrova hramotnist': shcho tse i navishcho tse ukrayintsyam / NV-Biznes [Digital literacy: what it is and why it is for Ukrainians. HB Business]. Retrieved from https://nv.ua/ukr/biz/experts/programa-rozvitku-cifrovih-navichok-v-ukrajini-shcho-planuye-ministerstvo-cifrovoji-transformaciji-50053488.html?fbclid=IwAR2EjEHxBgl2PCfCusa-mQ4n4CiczE1yx-TzrN5F3OTzGvfZkzDiYk5OF-I [in Ukrainian].

7. Ramka tsyfrovoi kompetentnosti: instrument dlia pidvyshchennia rivnia kompetentnosti hromadian u haluzi tsyfrovykh tekhnolohii (2017). Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy [The Digital Competence Framework: A tool to enhance citizens' digital competence]. *Informatsiinyi biuleten*. No 3 [in Ukrainian].

8. Skhidne Partnerstvo – Kontsentruyuchys' na klyuchovykh priorytetakh ta konkretnykh dosyahnennyakh [Eastern Partnership - Focusing on key priorities and concrete achievements]. Retrieved from http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/PDF1_Ukr.pdf [in Ukrainian].

9. Scott, C. The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? UNESCO Education Research and Foresight, Paris. [ERF Working Papers Series, no. 15]. Retrieved from http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf

Статтю отримано 2 липняя 2019 року
Article received July 2, 2019